

TÁRSADALMI SZEREPVÁLLALÁS A PÉNZÜGYI SZOLGÁLTATÁSOK TERÜLETÉN KÖZÉP-KELET EURÓPÁBAN¹⁶⁷

Kovács Sándor Zsolt

*MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi
Kutatóközpont, Pécs, Magyarország*

Absztrakt

Manapság az üzleti vállalkozások, így a pénzügyi szolgáltató szervezetek (bankok, takarékszövetkezetek) esetében is egyfajta új szemléletet lehet felfedezni. Hosszú távú érdekeik egyre inkább találkoznak a helyi közösségek kritikus igényeivel, így figyelembe vételre kerülnek a környezeti, társadalmi szempontok is. Ezt az új típusú gondolkodást „triple bottom-line” szemléletnek nevezik, mely szerint a társadalmilag felelős gyakorlat egyaránt tartalmaz gazdasági, szociális, valamint környezetvédelmi aspektusokat.

Nyugat-Európában mára a társadalmi érzékenység és felelősség magas szintet ért el, ezzel szemben Közép-Kelet-Európában ez a gyakorlat, a társadalmi felelősségvállalás és a környezeti fenntarthatóság szem előtt tartása (green banking) még gyerekcipőben jár, ezért érdemes a már megvalósult formákat, példákat áttekinteni.

Kulcsszavak: *társadalmi felelősségvállalás, green banking, érzékenység, környezettudatosság*

Bevezetés

A vállalatok társadalmi felelősségvállalása (CSR) nem a mai formájában jelent meg, az egy történelmi folyamat eredménye. A téma kutatói nagyrészt egyetértenek abban, hogy e vállalati kultúra az Egyesült Államokból ered, megszületését Howard Bowen 1953-ban megjelent „Az üzletember társadalmi felelőssége” című könyvével azonosítják. Bowen könyve elindított valamit, bár a vállalati működés etikai, társadalmi és környezeti kérdései csak az 1970-es években kerültek jelentősen előtérbe, az első menedzsment elméletek ekkor kerültek kidolgozásra és a fogalom maga is ekkor kapott egységes keretet (Szlávik 2009, 27).

Az Európai Unió szerint a vállalatok társadalmi felelősségvállalása olyan eljárások összessége, melyek révén a vállalatok gazdasági működésükbe és az érdekelt felekkel való kapcsolatrendszerükbe önkéntes alapon vállalt társadalmi, környezeti szempontokat vesznek be (Európai Bizottság 2001, 6). Vagyis a CSR-nek két fontos eleme van, az önkéntesség és a proaktivitás. Mennyiben proaktív a filozófiája? Ez abban nyilvánul meg, hogy a plusz tevékenységeket a vállalatok az előírt szabályokon felül vállalják, azonban azok a folyamatok révén rövidebb-

¹⁶⁷ Jelen tanulmány megírását az „Új térformáló erők és fejlődési pályák Kelet-Európában a 21. század elején” című 104985 számú OTKA kutatás támogatta

hosszabb időszakok alatt az írott normák részévé válnak, helyüket új, szintén külső vállalatok veszik át.

1. ábra: Carroll vállalati felelősség piramisa

Forrás: Carroll 1999

Az EU fogalommagyarázata Carroll (1999) modelljét már mintegy beszűkíti, ugyanis ő a vizsgálataiban a vállalati felelősség 4 szintjét különböztette meg (1. ábra). Az első szint a pénzügyi felelősség, vagyis a vállalat megfelelő működését biztosító profit elérése, a tulajdonosok felé való felelősség. Ezt követi a jogi felelősség, vagyis a szabályos, előírásoknak megfelelő működés. E két szint között lehetnek konfliktusok, sőt az első szint teljesülhet anélkül is, hogy a második is megvalósuljon. A harmadik szintet a társadalmilag elvárt etikus működés jelenti, a negyedik szint az ún. filantropikus felelősség szintje, ami már nem konkrét elvárás, inkább csak kíváncsalom a társadalom részéről (Carroll 1999, 273). Ezt a modellt látva érezhetjük a korábbi állítást, miszerint az EU-általi fogalom, csak a 3. és 4. szintet jelenti, hiszen ezek tartalmazzák az előírások feletti részeket.

A 21. században a társadalom egyre tudatosabbá válik, ezáltal a vállalatoknak stratégiájukba kell építeniük a CSR tevékenységeket, mert csak így tudnak abból versenylőny kovácsolni, amennyiben kényszerből, külső hatásra nyúlnak az egyes felelősséget szimbolizáló elemekhez, úgy lemaradnak, versenylőnyöket vesztenek el.

E fogalmi keretet követően bemutatom mennyiben változtat a CSR keretrendszerén az a tény, hogy az azt alkalmazó vállalkozás egy pénzügyi intézet, bank, vagy szövetkezeti hitelintézet.

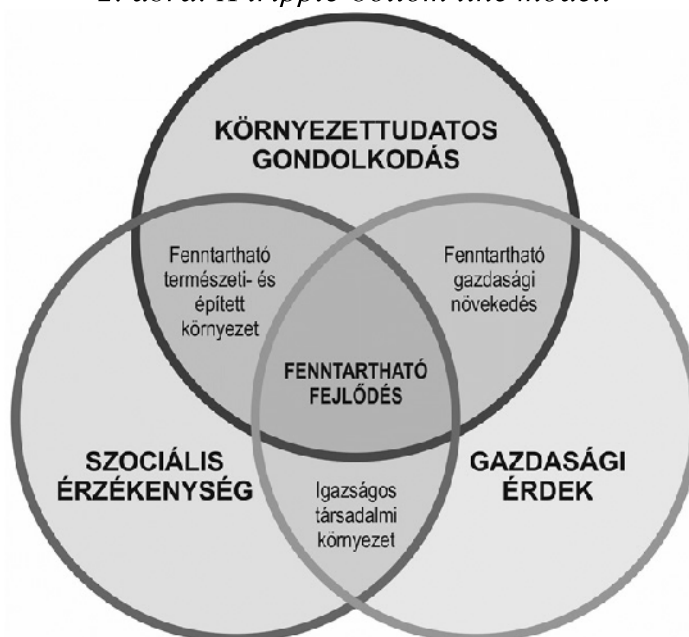
Pénzügyi szolgáltató intézmények társadalmi felelősségvállalása

A pénzügyi intézet olyan vállalkozás, mely kevésbé terheli a környezetet, minimális a szennyezőanyag és hulladékkibocsátása. Ettől függetlenül a bankszakmában is fontos szempont a CSR, hiszen ezeket a vállalkozásokat és működésüket is figyelemmel kíséri a társadalom, a lakosság. A pénzügyi intézeti rendszer stabilitását általános közérdeklődés övezi nemzetgazdasági és nemzetközi téren

egyaránt. A gazdaság stabil működéséhez elengedhetetlen, hogy a bankok a lakosság, az országos és helyi kormányzás bizalmát élvezzék. Működésük, biztonsági szintjük ismert legyen a társadalom tagjai és a gazdasági szereplők előtt (Lentner. 2011, 280). Erről az oldalról nézve a bankszektor vállalkozásait az ő esetükben a felelősségvállalás egyik oldala az üzletpolitikában keresendő, vagyis abban, hogy milyen iparágakat, beruházásokat, projekteket finanszíroznak. Könnyen belátható, hogy míg egy napelemek gyártó céget finanszírozó bank társadalmi megítélése kedvező, addig egy olajfeldolgozó üzemet pénzelő társáé nem. Ez az a része a banki CSR-nek, amit jó a stratégiában rögzíteni, ebből fakadhatnak a versenyelőnyök (Yeung 2011, 107).

A társadalmi szerepvállalással kapcsolatos tevékenységek második körét, ami nem fűződik szorosan a pénzügyi szolgáltatási tevékenységhez az ún. „triple-bottom line” hármas modellje mutatja be (2. ábra). A szemlélet szerint a társadalmilag felelős gyakorlat egyaránt tartalmaz gazdasági (pl. regionális fejlesztés, pénzügyi integráció), szociális (pl. munkaerő, élethosszig tartó tanulás, képzés), valamint környezetvédelmi (pl. természeti örökség megőrzése, környezetvédelmi kampányok) aspektusokat is (ESBG 2006).

2. ábra: A tripple-bottom line modell

Forrás: Wicked Ecolutions website: <http://wickedecolutions.com.au/sustainability>

Az adott bank által képviselt főbb felelősségvállalási tendenciák, az irányítási struktúra és a menedzsment egyes elemeinek eltérései miatt a társadalmilag felelős pénzügyintézeteket nem lehet egy közös halmazba rendezni, az elképzelések, tevékenységek mélysége alapján több alapkategóriát is meg kell különböztetnünk. A közösségi bank alapfilozófiájának tekintetében kimondhatjuk, hogy annyiban tér el a hagyományos szemlélettől, hogy itt a betéteseknek beleszólási joga van abba, hogy betéteiket milyen célokra helyezi ki hitel formájában a pénzügyintézet, vagyis a profitcélok mellett megjelennek a közösségi kívánalmaknak, céloknak való alkalmazkodás elemei is (Kovács 2013, 119.). E bankok többször szűrőket is

beépítenek stratégiáikba, ezekkel meghatározva a támogatható, vagy éppen a finanszírozni nem kívánt üzletágakat, ipari tevékenységeket. Előbbi esetben pozitív szűrőkkel találkozhatunk, mint például egészségügyi, oktatási beruházások előtérbe helyezése, míg a negatív szűrők esetén a pénzügyi vállalkozás stratégiában deklarálja, hogy nem finanszíroz, hitelez olyan tevékenységeket, mint például a fegyveripar, a dohánytermékek előállítás, stb. (DeYoung–Duffy 2002, 2.). Abban az esetben amikor az adott intézmény csak és kizárólag a környezetvédelmi, megújuló energetikai és az ezekhez szorosan kapcsolódó tevékenységek finanszírozását valósítja meg, akkor az már egy szűkítése a közösségi bankmodellnek, ezeket nevezi a szakirodalom zöld banknak (Lindlein 2013. 14.). Az ún. etikus bankok a társadalmi felelősségvállalást mélyen az alapstratégiájukba építik, már-már nagyobb hangsúlyt adva a céloknak, mint a gazdasági és profitabilitási eredményeknek. Ez adja a tradicionális bankoktól való legjelentősebb eltérésüket és egyben legnagyobb versenyelőnyüket is (San-Jose–Retolaza–Gutierrez-Goirila 2011, 151.), hiszen a változó, globalizálódó világban a társadalom is egyre tudatosabb, érzékenyebb környezetére, így a bankválasztás kapcsán is megfelelőbb e (általában gazdasági erőt is képviselő) társadalmi csoportoknak egy alternatív filozófia mentén működő etikus bank, mintsem egy tradicionális, profitelvű pénzintézet. Érdekes itt még egy a tradicionális kereskedelmi banki gyakorlattól eltérő esetet bemutatni röviden, az iszlám banki modellt. Ez az iszlám vallási alapokon nyugvó, de keresztény gyökerekből¹⁶⁸ is táplálkozó modell tiltja a kamatszédést¹⁶⁹, a kamat fizetést. A befektetők ez esetben a befektetés eredményéből (nyereség, vagy veszteség) közvetlenül, előre meghatározott mértékben részesülnek, azonban arra is lehetőségük van, hogy kiválasszák, mely a bankjuk által finanszírozott beruházásba fektetődjön pénzüik. A másik oldalon, amikor a bank megfinanszíroz egy fejlesztést, akkor mint az ügyféllel közösen vállalkozik és az eredmények bizonyos része illeti meg a kamatok helyett (Ligeti 2007, 488.). Ez a modell pénzügyi elvei szerint különbözik tehát a kereskedelmi banki gyakorlattól, filozófiájával társadalmi érzékenysége nagyobb azokénál.

A fejlett világban a globalizáció és annak főként környezetileg káros hatásai váltották ki a nemzetközi pénzügyi szolgáltató vállalatokból, csoportokból a környezetvédelmi programok finanszírozását a zöld befektetési alapok életre hívását. Németországban 2009-ben például 1 milliárd eurót allokáltak a klímavédelemmel kapcsolatos programokra, illetve azok gyengébb gazdasági erejű országokba való adaptálására (Köhn 2012, 5).

Ott, ahol a gazdaság és a társadalom már egy fejlettebb szintet ért el a pénzügyi vállalkozások környezeti aktivitása is nagyobb. Jó példa lehet például Hollandia, ahonnan két markáns példát is szeretnék röviden bemutatni. A Tridos Bank 1980-ban alakult, mára a világ egyik legnagyobb etikus bankjaként működő szervezet mára több országra kiterjedt működéssel. A társadalmi felelősség fontosságát mutatja, hogy a 2011-es mutatókat tekintve a 6.786 millió euró összes eszközzel rendelkező szervezet összes hitelkihelyezésének 89%-a ment valamilyen felelősségvállalási intézkedés finanszírozására (környezetvédelem 49%; társadalmi

¹⁶⁸ Mózes 5. könyve – A törvény summája, 23. fejezet, 19: „A te atyádfiától ne végy kamatot: se pénznek kamatját, se eleségnek kamatját, se semmi egyébnek kamatját, amit kamatra szokás adni.”

¹⁶⁹ Korán, 257. „Akik a kamatot elveszik, úgy támadnak fel, mint az akit megszállt az ördög.”

programok 28%; kultúra 12%) (Tridos Group Annual Report 2011). A szinté holland SNS REEAL Csoport, ami egy takarékpénztári, biztosítási gyökerekkel rendelkező univerzális pénzügyi szolgáltató, de emellett 50 millió USD értékben vízgazdalkodási beruházásokat támogató pénzügyi alapot hozott létre, illetve további 1,5 millió USD értékben támogat környezetvédelmi akciókat évről-évre (SNS REEAL Annual Report 2008, 73), mindezzel összes üzleti eredményének 20-25%-át fordítva a felelősségvállalás erősítésére.

Németországban a legelső és napjainkban is legnagyobb közösségi bank a GLS Gemeinschaftsbank eG, melynek székhelye Bochum, alapítása 1974-ben történt. A bank a profitmaximum helyett a közösségi érdekeket, a kultúra fejlődését és a környezetvédelmet tartja elsődlegesen szem előtt. Ez abból is látszik, hogy közvetlen befektetései (≈230 millió euró, 2011) mind ilyen beruházásokra terjedtek ki, meghaladva a teljes eszközérték 15%-át (GLS Annual Report 2011).

Utolsó nemzetközi példaként a dán Merkur Bank felelősségvállalását mutatnám be néhány mutatószám segítségével. Az 1982-ben alapított bank mintegy vegyíti a tradicionális kereskedelmi banki gyakorlatot és a felelősségvállalási szemléletet. Ez hitelezési gyakorlatában is megmutatkozik, hisz alapítása óta fontos helyet kapnak a társadalmi kezdeményezések az üzletpolitikában, azonban mindmáig nagy a jelentősége a hagyományos, üzleti alapú hitelkihelyezésnek is. A társadalmi, kulturális, humán fejlesztési finanszírozás mintegy 40%-os részesedéssel bír az összes 1.183,7 millió korona értékű hitelezésben és ebből láthatóan kiemelkedik az oktatási rendszerrel kapcsolatos hitelezés a maga 27,7%-ával, a jövőbe való befektetés érdekében (Merkur Bank Annual Report 2011). Általánosságban is elmondható, hogy Nyugat-Európában és Skandináviában a környezetvédelemnek nagyobb szerep jut, így nem meglepő, hogy a zöld gazdasági megközelítésekre építkező „green banking” megoldások is ott jelentek meg elsőként Európában. A Kelet-európai térségben a helyzet kicsit más képet mutat, a következőkben röviden azt mutatom be.

Közép-Kelet-Európa banki felelősségvállalási példái

Míg a kontinens nyugati és északi részein a zöld banki termékek, a környezetvédelmi beruházásokat finanszírozó zöld befektetési alapok már elterjedtek, addig a volt szocialista országokban ezeknek a pénzügyi innovációknak csak a gyökerei mutatkoznak meg.

Ami ebben a régióban is kimutathatóan jelen van, a konkrét tevékenységből fakadó felelősségvállaláson túli elemek, mint mecenatúra, promóció, stb.

Összességében elmondható, hogy az érintett földrajzi térben elsősorban a nagy, nemzetközi bankcsoportok leányvállalatai találhatók meg, így a CSR technikáikban is megtalálhatók az anyavállalatoktól örökölt alapsémák, melyek természetesen az adott ország igényeire formálódnak. Általános tendencia, hogy a bankcsoportok elsőként takarékosági, hulladékmenedzselési programokkal kezdik felelősségteljes tevékenységeiket. Ezeknek köszönhetően csökken a vállalkozások hulladék-kibocsátása, illetőleg nagyobb figyelmet kap a szelektív gyűjtés.

A konkrét példák között elsőként a Raiffeisen Csoportot mutatjuk be, amely bank CSR politikája három pilléren nyugszik:

- gyermekprogramok, gyermekétkeztetés finanszírozása;
- családtámogatási programok kidolgozása;
- kultúra támogatása.

Az utóbbi, kultúrát támogató tevékenységek azok, amelyek a leginkább országspecifikáltak, hiszen eltérő az államok kulturális tradíciója. A bank stratégiájának egyik eleme, hogy csak olyan tevékenységek, projektek támogathatók, amelyek később is nyilvánosak maradnak (RZB Group).

A KBC Csoport (K&H Bank) 2007-ben kezdett komolyabban foglalkozni a társadalmi felelősségvállalás témájával, így a már korábban megkezdett programok mellett újabbakat indított. Elsősorban a környezetvédelemmel, egészségüggyel, sporttal és attraktív munkahelyteremtéssel igyekszik a közjót szolgálni. A térségben elsőként kezdett bele energetikai, megújuló energiahasznosító nagyberuházások finanszírozásába, ennek köszönhetően készülhetett el Magyarországon, Kenderes mellett egy biogáz-kiserőmű. A társaság emellett 167 millió Ft-tal (adózott eredmény 28,5%-a) támogatta a „Gyógyvarázs” gyermek-egészségügyi programot (KBC Group).

Az Intesa Sanpaolo Csoport (CIB Bank) jól működő CSR stratégiával rendelkezik, melyet igyekszik helyi szinten is bevezetni, leányvállalatai szintjére ledelegálni. Ennek elérése céljából megalakult egy a nemzetközi hálózat tagjait képviselő közös CSR-bizottság, mely igyekszik a társadalmi felelősségvállalási stratégiát konkrét akciókon keresztül megvalósítani. Kiemelkedő szempont, hogy a CSR-stratégia megvalósulása ne csak a vezetőség érdeke és szándéka legyen, hanem beépüljön a cégcsoport mindennapjaiba. A társadalmi felelősségvállalás, a környezet megóvása a Bank belső kommunikációjának is szerves része. A munkatársak a belső hálózaton keresztül folyamatosan informálódhatnak a Bank ezen tevékenységéről, illetve hasznos tippet olvashatnak a környezetvédelemmel kapcsolatosan is. Ennek megfelelően a magyarországi CIB bank CSR-tevékenysége is igen sokszínű. A válság hatására kibontakozó devizaeladosódás mögött sokan a hitelt felvevők alacsony pénzügyi tudását is megemlítik, ezért határozott a bank arról, hogy támogatási politikájában jelentős szerepet kap a pénzügyi kultúra fejlesztése, a pénzügyi nevelés. Emellett adományokban, önkéntes akciókban is megnyilvánul felelősségtudatuk. Az nyugat-európai példákhoz mérten csekély a társadalmi szerepvállalásra költött forrás, az nem éri el a teljes eszközállomány 1%-át, azonban így is jelentős, megközelítőleg 116 millió forint az e célra külön létrehozott CIB alapítvány forrásállománya (CIB Bank).

A példák között következőként az OTP Bankcsoportot említeném meg, mely a hazai indulást követően Kelet-Európában is helyt tudott állni működésével. Az OTP társadalmi felelősségvállalási stratégiájának szerves részét képezi a környezetterhelés enyhítése, melynek megvalósításához nélkülözhetetlen az alkalmazottak látásmódjának megváltoztatása, így ennek eléréseképpen rendszeres CSR képzéseket szervez az intézmény, melynek keretében a környezettudatosság gyakorlati alkalmazására mutatnak rá. A Bank törekszik a működéséből adódó környezeti hatások csökkentésére, így például az utóbbi években redukálta a repülőgéppel megtett utak számát – helyettesítve ezt a videokonferenciák segítségével – illetve 4 létesítményükben napkollektort szereltetett fel. Termékismertetőit, prospektusait újrahasznosított papírra nyomtatja, illetve

bevezette az elektronikus bankszámlakivonatot, a papírhasználat csökkentése érdekében. A bankcsoport a civil szervezetekkel is szoros kapcsolatot tart fenn, pénzügyi szolgáltatóként és támogatóként egyaránt, velük tudatos és hosszú távú együttműködésre törekszik. Közel 2,2 milliárd Ft került adományok formájában ilyen civilekhez, míg szponzorációként további 1,1 milliárd Ft került szétosztásra az OTP Bank támogatásában a 2011-es év során, így a Bank támogatásra fordított kerete nagyságrendileg 10%-kal nőtt az előző évi összeghez mérten. A pénzügyi forrásokon kívül azonban természetbeni juttatásokkal (60 millió Ft) is a szervezetek segítségére volt az intézmény, például veradás, számítástechnikai eszközadományok formájában, amelyek összességében a teljes eszközállomány mintegy 0,03%-át teszik ki (OTP Bank).

Végül két hazai kezdeményezést mutatok be röviden, a MagNet Bank és a Pátria Takarékszövetkezet üzleti modelljeit.

A MagNet Magyar Közöségi Bank 2010-ben egy átalakulással kezdte meg működését jelenlegi formájában¹⁷⁰ felvállalva az úttörő szerepet a hazai közösségi bankolás terén (MagNet Bank Éves Jelentés 2011). A bank olyan, a közösség által fontosnak ítélt területek finanszírozását vállalta fel, mint a biogazdálkodás, a zöld energia, a környezet- és természetvédelem, a munkahelyteremtés, a K+F, az egészségügy és az oktatás (Kovács 2013, 122.). Eredményeit szemlélteti a közel 20%-os eszközarányos növekedés, a 26,8%-os betétállomány növekedés is.

A Pátria Takarékszövetkezet (székhely: Gyömrő), mely a Monor és Vidéke, a Pécel és Vidéke, valamint a Dél-Pest Megyei Takarékszövetkezetek fúziójából jött létre 2012-ben célul tűzte ki az olyan pénzügyi termékek megalkotását, amelyek nem csak a profit nagyságát tartják szem előtt, hanem mérsékelt haszon mellett bizonyos előremutató társadalmi, környezeti célokat támogatnak kedvezményes hitelekkel. Az ÖkoTakarék összefoglaló nevet viselő üzleti modell lényeges eleme, hogy a hitelintézet stratégiájában preferált területek projektjeit kedvező hitelfelvételi lehetőséggel támogatja. A szervezet lemond jövedelme egy részéről, annak érdekében, hogy működési területe, a Közép-magyarországi régió közösségi élete fejlődhessen. Kedvezményes hitelkamatokkal támogatja azon lakossági, vállalkozói és civil szervezeteket, akik társadalmi vagy környezeti szempontból különösen hasznos célokra igényelnek forrást (Pátria Takaréék Website).

Összegzés

A 2008-ban bekövetkezett gazdasági válság is indokolja, hogy a hagyományos vállalati felelősségvállalás mellett a bankvállalatok, pénzügyi intézmények új típusú felelősségvállalását is definiálni tudjuk. A hagyományos felelősségvállalási megközelítések mellett a pénzintézetek szerepe is felértékelődik, hiszen ezek a vállalkozások nemcsak önmagukért, tulajdonosaikért, hanem ügyfeleiért, a vállalkozásokért, a családokért, nemzeti költségvetésekért is felelősek hol kisebb, hol nagyobb mértékben (Borzán et al. 2011, 29).

Összességében a bank, mint a nemzetgazdaság, és a nemzetközi pénzügyi szektor stabilitását legfőképpen biztosító intézmény a kiszámítható működésével, az ügyfelei tartós fennmaradását biztosító hitelezési technikák alkalmazásával és a

¹⁷⁰ 2010. 04. 30-ig HBW Express Bank Zrt. néven működött

pénzügyi ismeretek átadásával tehet a legtöbbet a társadalmi felelősségvállalás körében. Eppen ezért tehát a stratégiai felelősségvállalás mellett fontos szerepük van a bankpiaci vállalkozásoknak az önkéntes feladatokként elvállalt CSR-tevékenységekben.

Kelet-Európa bankpiaci szereplőit áttekintve látható, hogy ezek az önkéntes típusú elemek jellemzőek inkább a régióban, a fejlett gazdaságokban megtalálható befektetési alapok, green banking elemek még gyerekcipőben járnak.

Referenciák

Borzán Anita et al. 2011. *A pénzügyi vállalkozások felelősségvállalásának új dimenziói*. *Economica* 11: 22-30.

Carroll, Archie B. 1999. *Corporate Social Responsibility: Evolution of Definitional Construct*. *Business & Society* 38: 268-295.

CIB Bank website. www.cib.hu

DeYoung, Robert – Duffy, Denisse. 2002. *The challenges facing community banks: In their own words*. *Economic Perspectives* 4th Quarter. Chicago

Európai Bizottság. 2001. *Promoting a European framework for corporate social responsibility. Green Paper*. Brussels.

European Saving Bank Group, ESBG. 2006. *Savings Banks' Socially Responsible Activities, A Wealth Of Experience*. European Savings Bank Group.
http://www.esbg.eu/uploadedFiles/ESBG/CSR_Activities/report%203%20for%20screenview.pdf

GLS Bank. 2011. *Annual Report*:

<https://www.gls.de/privatkunden/english/>

KBC Group website. www.kbc.com

Köhn, Doris (eds.). 2013. *Greening the Financial Sector - How to Mainstream Environmental Finance in Developing Countries*. London / New York / Heidelberg: Springer: 249 p.

Kovács, Kristóf. 2013: *Közösségi bankok lehetséges szerepe a pénzügyi rendszer stabilizálásában*. In: Karlovitz, János Tibor: *Ekonomické Štúdie - Teória a Prax*. Komarno: International Research Institute s.r.o.

Lentner Csaba. 2011. *A pénzügyi intézetek társadalmi felelősségvállalásának új dimenziói és a könyvvizsgálat szerepe*. *Számvitel–Adó–Könyvvizsgálat*. 6: 280-283

Lindlein, Peter. 2013. *Mainstreaming Environmental Finance into Financial Markets – Relevance, Potential and Obstacles*. In: Köhn, Doris (eds.). 2013. *Greening the Financial Sector - How to Mainstream Environmental Finance in Developing Countries*. London / New York / Heidelberg: Springer: 1–30.

MagNet Bank Hivatalos Honlapja: <http://www.magnetbank.hu>

Merkur Bank. 2011. *Annual Report*:

<http://www.merkurpankki.net/LinkClick.aspx?fileticket=kN9pm-wPybE%3D&tabid=2600>

OTP Bank website. www.otp.hu

Pátria Takarékszövetkezet Hivatalos Honlapja:

<http://www.patriatakarek.hu/patriatakarek/hu.html>

RZB Group website. www.rzb.at

San-Jose, Leire – Retolaza, Jose Luis – Gutierrez-Goirila, Jorge. 2011. Are Ethical Banks Different? A Comparative Analysis Using the Radical Affinity Index. *Journal of Business Ethics* 100: 151–173.

SNS REAAL Group. 2008. *Annual Report*:

<http://www.snsreaal.nl/investors/reports/annual-reports-sns-reaal.html>

Szlávik János (szerk.). 2009. *A vállalatok társadalmi felelősségvállalása*. Budapest: Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft.

Triodos Bank. 2011. *Annual Report*:

<http://report.triodos.com/en/2011/servicepages/welcome.html>

Wicked Ecolutions website: <http://wickedecolutions.com.au/sustainability>

Yeung, Shirley. 2011. *The Role of Banks in Corporate Social Responsibility*. *Journal of Applied Economics and Business Research* 2: 103-105.